

מבוא

דבר הנשיא

חברות וחברי האקדמיה, קוראות וקוראים נכבדים,

פרופ' דוד הראל
נשיא האקדמיה

שנת תשפ"ו המסתיימת בימים אלו המחישה את המחיר המצטבר שגובה תקופה ממושכת של משבר ואי-ודאות מן המדע והמחקר בישראל. לאחר שנים של התמודדות עם משברים ביטחוניים, חברתיים ומדיניים, שוב אין מדובר רק בקשיים חולפים: גובר החשש מפני שחיקה ארוכת טווח בתשתיות המחקר ובמשאבים העומדים לרשותו, מפגיעה חסרת תקנה בקשרים הבין-לאומיים ומכרסום ביכולתה של ישראל למשוך ולטפח את הדורות הבאים של חוקרות וחוקרים מצטיינים.

לנוכח מציאות זו פעלה האקדמיה לא רק לתת מענה לאתגרי השעה אלא גם להביט קדימה: להתריע על מגמות המסכנות את עתידו של המדע הישראלי, להעמיד ידע מקצועי לרשות מקבלי ההחלטות ולפעול לחיזוק מערכת המחקר ולשמירה על עצמאותה ועל מעמדה בעולם.

במרכז פעילותה של האקדמיה השנה עמד פרסום דוח מצב המדע תשפ"ו/2025, החמישי בסדרת הדוחות התלת-שנתיים שהאקדמיה מגישה לממשלה ולכנסת מכוח חוק האקדמיה. הדוח, פרי עבודה מאומצת של כשנתיים וחצי, בהובלת חברת האקדמיה פרופ' עדי קמחי ובהשתתפות של יותר מ-30 חברים בתתי-הוועדות שפעלו לצידה, הצביע על מגמות מדאייגות במערכת המחקר בישראל, ובהן שחיקה מתמשכת בהשקעה הלאומית במחקר האקדמי, פגיעה בקשרים המדעיים הבין-לאומיים והשלכותיה המתמשכות של המלחמה על המחקר ועל החוקרים. הדוח הוגש לנשיא המדינה ולשרת החדשנות, המדע והטכנולוגיה, נדון בישיבה מיוחדת של ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת, הופץ בקרב ראשי מוסדות ההשכלה הגבוהה ובעלי עניין רבים וכן הוצג לציבור הרחב. זמן לא רב לאחר פרסומו הודיעה ות"ת על כוונתה להקים קרן למלגות השתלמות בחו"ל וקרן למחקר יישומי, שתי יוזמות שעליהן המליץ הדוח. סמוך לאחר מכן הודיע משרד האוצר על הקצאת 3.1 מיליארד ש"ח להקמת מחשב-על. בהמשך לעבודה זו הקמנו השנה את ועדת "מפת הדרכים למדע הישראלי", שנועדה להתוות יעדים אסטרטגיים למדע בישראל לטווח הבינוני והארוך.

בד בבד נאלצנו להיאבק בניסיונות חמורים לפגוע בעצמאותה של מערכת ההשכלה הגבוהה ולהכפיפה לשיקולים פוליטיים. בחודש ינואר פרסמה מועצת האקדמיה גילוי דעת נחרץ נגד הצעת התיקון לחוק המל"ג, שהיא ניסיון להשתלטות פוליטית על המועצה להשכלה גבוהה ופגיעה קשה בעצמאותה. בהמשך השנה התרענו מפני הצעת החוק להקמת רשות מורשת ביהודה ושומרון, שעלולה לפגוע במחקר הארכאולוגי ובקשרי המדע הבין-לאומיים של ישראל, ובחודש יולי יצאה המועצה נגד הצעת

החוק להרחבת ההפרדה המגדרית באקדמיה, הפוגעת בעקרונות השוויון והמצוינות האקדמית. מול ניסיונות אלה עמדתנו הייתה ועודנה חד-משמעית: עצמאות ההשכלה הגבוהה והחופש האקדמי אינם אינטרס מגזרי של האוניברסיטאות, אלא תנאי לקיומה של מערכת מחקר מצטיינת וחופשית. הכפפת המדע וההשכלה הגבוהה לשיקולים פוליטיים מסכנת את חוסנה המדעי, הכלכלי והחברתי של מדינת ישראל ואת מעמדה בעולם.

בזירה הבין-לאומית הוסיפה הקהילה המדעית הישראלית להתמודד עם התרחבותם של ביטויי החרם האקדמי, הגלויים והסמויים, ועם הקשיים הגוברים בשימור קשריה עם הקהילה המדעית בעולם. לנוכח מגמות אלה השקענו מאמצים רבים בשימור ערוצי הדיאלוג המדעי ובהבהרת עמדתנו כי בידוד חוקרים ומוסדות מחקר ישראלים אינו פוגע בישראל בלבד, אלא במדע עצמו וביכולתו להתקיים כמרחב פתוח החוצה גבולות לאומיים ופוליטיים. את המסר הזה הבאתי לבמות בין-לאומיות חשובות, ובהן פסגת Falling Walls בברלין, פורום STS בקיוטו, כינוס Pugwash בהירושימה, ולאחרונה גם לפני מליאת האולימפיאדה לנוער במדעי המחשב בטאשקנט. לצד המאבק בחרם פעלנו גם לפתיחת ערוצים חדשים ולחזוק שותפויות קיימות, ובהן השתתפות בכינוס ההקמה של רשת AASPIRE של מדינות הסכמי אברהם והצטרפות כחברה מייסדת לקהילת האקדמיות Koinon. בתקופה של קיטוב ובידוד גוברים נוכחנו שוב ושוב כי קשרים מדעיים ואמון מקצועי שנבנו לאורך שנים יכולים לעמוד גם במבחן של מחלוקות פוליטיות קשות. דווקא בזמנים כאלה חשוב לשמור על המדע כערוץ של דיאלוג ושיתוף פעולה בין אנשים ומדינות.

תחום הייעוץ לממשלה הוסיף להתבסס כאחד מצירי הפעילות העיקריים של האקדמיה. במסגרת האגף לייעוץ וקשרי ממשל פעלו ועדות מומחים בתחומים מגוונים, ממדיניות מחקר ואקלים ועד חינוך ושיטור, שביקשו לחבר בין הידע המחקרי לבין שאלות מדיניות בעלות חשיבות לאומית. אנו מייחסים חשיבות מיוחדת להעמדת ידע מקצועי ובלתי תלוי לרשות מקבלי ההחלטות.

היום, יותר מתמיד, טיפוח דור העתיד של החוקרות והחוקרים בישראל הוא משימה בעלת חשיבות לאומית. תמכנו בחוקרים צעירים מצטיינים באמצעות תוכניות המלגות והפרסים של האקדמיה, ובהן תוכנית מלגות אדמס ופרסי בלוטניק למדענים צעירים. במהלך השנה הורחבה גם תוכנית המלגות לתלמידי מחקר במדעי הרוח והחברה מיסודה של הקרן ע"ש אליכס דה רוטשילד, עם ייסודה של מלגת נילי כהן לכבודה של נשיאת האקדמיה לשעבר. האקדמיה הצעירה הישראלית המשיכה אף היא בפעילות ענפה. סקר המשך שפרסמה השנה על השפעות המלחמה על הסגל האקדמי המחיש כיצד התמשכות המשבר נותנת את אותותיה בעבודה המדעית עצמה, ובין השאר הצביע על ירידה חדה במספר המאמרים שנשלחו לפרסום לעומת התקופה שקדמה למלחמה. אך פעילותה של האקדמיה הצעירה לא הסתכמה בהתמודדות עם קשיי ההווה, אלא נשאה את מבטה גם אל העתיד. אחד המיזמים ששימחו אותי במיוחד השנה היה הוצאת ספר הילדים "סיפורי תגלית", שבו עשרים מדעניות ומדענים צעירים בישראל פותחים בפני ילדים צוהר אל תגליותיהם ואל הדרך שהובילה אותם אל המדע. הייתה לי הזכות לכתוב את ההקדמה לספר, המבקש לעורר בילדות ובילדים סקרנות, חדוות גילוי ואת התחושה שגם הם יכולים להיות המדעניות והמדענים של המחר.

הנגשת המדע לציבור והמפגש הישיר בין חוקרים לבין הקהל הרחב היו חלק מרכזי בפעילותנו. בית האקדמיה אירח לאורך השנה עשרות הרצאות, כינוסים, ערבי עיון ומפגשים מדעיים במגוון רחב של תחומי דעת, ובהם סדרת "בשערי האקדמיה", שעסקה השנה בנושא "התחלות". תקופת הדוח הייתה יוצאת דופן גם בכך שהתקיימו בה שתי הרצאות דרווין. נוסף על הקהל שהגיע לבית האקדמיה, המשכנו להרחיב את מעגל המשתתפים באמצעות שידורים חיים והנגשת האירועים במרחב הדיגיטלי, שבו עשרות אלפי משתמשים עוקבים כיום אחר פעילות האקדמיה. בכך אנו מבקשים לפתוח את שערי האקדמיה בפני ציבור רחב ככל האפשר ולהפגישו עם המחקר הישראלי על עושרו, גיוונו ומצוינותו.

כמדי שנה, התחדשות השורות היא אחד הרגעים המשמחים בחיי האקדמיה. בטקס חגיגי בחנוכה תשפ"ו קיבלנו אל שורותינו את החברות והחברים שנבחרו אשתקד, ובחודש מאי בחרה האספה הכללית שלוש חברות ושני חברים חדשים, שיצטרפו אלינו בחנוכה תשפ"ז.

אני מבקש להודות לחברות ולחברי האקדמיה, שמעורבותם, ניסיונם ומחויבותם עומדים בבסיס העשייה המתוארת בדוח זה. תודתי נתונה לעמיתיי במועצת האקדמיה: סגנית הנשיא פרופ' מרגלית פינקלברג, יו"ר החטיבה למדעי הטבע פרופ' יוסי קוסט, יו"ר החטיבה למדעי הרוח פרופ' אבנר הולצמן והנשיאה לשעבר פרופ' נילי כהן. אני מודה מעומק הלב גם למנכ"לית אסתר סיוון ולצוות עובדות ועובדי האקדמיה המסור, וכן לחברות, לחברים ולבוגרי האקדמיה הצעירה הישראלית. דווקא מתוך העשייה המרשימה של השנה החולפת אני מביט קדימה בתקווה ובאמונה בכוחו של המדע הישראלי להתחדש, לצמוח ולפרוח.

פרופ' דוד הראל

נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

מועצת האקדמיה

פרופ' מרגלית פינקלברג

סגנית הנשיא

פרופ' אבנר הולצמן

יו"ר החטיבה למדעי הרוח

אסתר סיוון

המנכ"לית

פרופ' דוד הראל

הנשיא

פרופ' יוסף קוסט

יו"ר החטיבה למדעי הטבע

פרופ' נילי כהן

הנשיאה לשעבר, משקיפה

מנהל האקדמיה

האגף לקשרים בין-לאומיים

ליאת מנדלבאום שור מנהלת

רות חסון מתאמת קשרים בין-לאומיים

פרויקטים מיוחדים

מאירה ברנדויין מנהלת

ההוצאה לאור

ליאת אושרי מנהלת

עירית לוריא עורכת ראשית

ריטה סילצוב אחראית שיווק והפצה

יהודה גרינבאום מפיק דפוס

האקדמיה הצעירה הישראלית

תמי פלג מנהלת

תחזוקה ומשק

מיכאל זגורי מנהל

כוכי מימרן מתאמת תחזוקה ומשק

יוסי אפללו עוזר

גיל דיין עוזר

מיכל כהן עובדת משק

אורלי דהן עובדת משק

מחשוב

יעקב רוטמן אחראי מחשוב

ארכיון

רבקה פרדס-גבריאל ארכיונאית

לשכת הנשיא ומנכ"לית האקדמיה

ירדנה דהן ראשת הלשכה

כספים ומנהל

יואב טאובמן סמנכ"ל

ילנה יופה חשבת

אלה בדליאן מנהלת חשבונות

משאבי אנוש

דגנית עזר מנהלת

האגף לייעוץ וקשרי ממשל

רננה פרזנצ'בסקי-אמיר מנהלת

ד"ר טלי פרידמן מרכזת אקדמית

ד"ר נירית טופול מרכזת אקדמית

לירון דין מרכזת אקדמית

אלעד כהן מרכז אקדמי

נוגה לוי מתאמת מנהלתית

החטיבה למדעי הטבע

ד"ר יעל בן-חיים מנהלת

החטיבה למדעי הרוח

סימה דניאל מנהלת

זיוה דקל מתאמת מנהלתית

האגף לקשרי ציבור,

יישום חוק חופש המידע

נעמה שילוני מנהלת

ערגה אלמוג רכזת פרסומים ואירועים

יוסי שוויג מנהל תוכן ומדיה

ייסודה של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

בראשית שנות החמישים החלו לדון במשרד החינוך והתרבות על אפשרות הקמתן של שתי אקדמיות: האחת למדעי הרוח והאחרת למדעי הטבע. בשנת 1955 הוקמה ועדה בראשותו של שר החינוך דאז פרופ' בן-ציון דינור ובהשתתפותם של אחדים מבכירי המדענים, והיא דנה בהצעות להקמת האקדמיות. הוועדה המליצה לפני הממשלה לפתוח בצעדים לקראת הקמתה של "פרה-אקדמיה". הממשלה קיבלה את ההצעה, אולם ההתנגדות שהתעוררה בכנסת הביאה לגיזתה. באותה השנה פנתה משפחת ון ליר לממשלת ישראל והציעה להקים בירושלים "מרכז לקידום התרבות" שישימש מקום מפגש לאנשי מדע, לאנשי רוח, להוגי דעות ולאנשי אומנות. ההצעה נדונה בממשלה בדצמבר 1955 ואושרה. בהחלטה נאמר ש"המרכז לקידום התרבות יאכסן את האקדמיה ללשון העברית ואת האקדמיות (העתידות לקום) למדעי רוח וטבע ולאומנויות", ומטרתו תהיה "ריכוז הישגי המחקר האקדמי הגבוה". בעקבות ההחלטה הקצתה הממשלה את חלקת הקרקע שעליה עומדים היום האקדמיה למדעים ומכון ון ליר. ואולם, בשל ההסתייגויות שנתעוררו באותה התקופה מהקמת האקדמיה שינתה הממשלה את החלטתה, ובנוסף המתקן של ההחלטה מ-8 במרץ 1956 הושמט הסעיף הקובע כי המרכז יאכסן את האקדמיות הלאומיות.

על אף נסיגתה של הממשלה מהחלטתה הראשונה נמשכו המאמצים להקים את האקדמיה. בראש היוזמים עמד פרופ' אהרן קציר. הוא הציג לפני דוד בן-גוריון את תוכניתו להקים שתי אקדמיות, שתפקידן יהיה בין השאר לרכז את הדגולים מקרב אנשי הרוח, המלומדים, המדענים והאומנים בישראל; להשתתף בתכנון המדעי-הלאומי של פיתוח הארץ; לייצג את ישראל בפורום המדע הבין-לאומי; לקיים מגע מתמיד עם הגופים המקבילים בחוץ לארץ; לקיים פעולות אחרות בעלות אופי אקדמי או חינוכי. דוד בן-גוריון נתן את ברכתו להצעה.

לאחר פגישת הכנה של פרופ' אהרן קציר עם רקטור האוניברסיטה העברית בירושלים ונשיא הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל, שנדונו בה הצעותיו של פרופ' קציר, זימן דוד בן-גוריון ב-28 בנובמבר 1957 דיון בפורום רחב כדי ללבן את הבעיות הכרוכות בייסוד האקדמיה. בדיון השתתפו גם שר החינוך והתרבות דאז זלמן ארן, שר החינוך שקדם לו פרופ' בן-ציון דינור ופרופסורים מן המוסדות להשכלה גבוהה. הדיון נסב על אופייה של האקדמיה ועל תפקידיה, והובאו בו נימוקים בעד ונגד הקמתה. בסיכום הדיון הוחלט על הקמת ועדה מכינה לקראת הקמת האקדמיה אף כי נשארו בעינם חילוקי הדעות וההיסוסים בקרב משתתפי הדיון באשר להקמתו של מוסד שהוא מעין אקדמיה.

ביוני 1958 נתמנתה ועדה שמתפקידה היה להציע רשימת מועמדים לוועדה המכינה. ועדה זו חרגה מן התפקיד שהוטל עליה והכינה גם טיוטה של הצעת החלטה בדבר הקמת "בית ועד" או "אקדמיה". באוקטובר 1958 הגיש שר החינוך והתרבות את ההצעה לממשלה, והיא אושרה ב-9 בנובמבר 1958. לפי ההצעה ייפתח הממשלה את כוחם של ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות למנות ועד מכין להקמת "בית ועד" (אקדמיה) למדעי הרוח והטבע, שישבו בו אנשי המדע הדגולים במדינה. ב-17 בדצמבר 1958 פנה דוד בן-גוריון אל אנשי המדע והרוח שהוועדה המליצה עליהם והזמין לשמש חברים בוועדה המכינה להקמת האקדמיה.

אלה חברי הוועדה המכינה:

שאל אדלר, פרנץ אולנדורף, אפרים א' אורבך, יצחק ברנבלום, אריה דבורצקי, בן-ציון דינור, נפתלי ה' טור-סיני, ליאון מאיר, יעקב פולוצקי, ברנרד צונדק, אהרן קציר, נתן רוזן, נתן רוטנשטרייך, יואל רקח, מרכוס רינר, גרשם שלום
חברי כבוד: חנוך אלבק, מרטין בובר, יצחק פ' בער, שמואל ה' ברגמן, משה צ' סגל, יחזקאל קויפמן

מתפקידה של הוועדה המכינה היה לעבד תקנון ל"בית הוועד". ואומנם בישיבתה הראשונה של הוועדה, ב-6 בינואר 1959, נקבעה ועדה להצעת תקנון. הצעת התקנון עובדה במשך שישה חודשים, וב-12 ביולי 1959 אישרה אותה מליאת הוועדה המכינה. תקנון זה היה "תקנון האקדמיה הלאומית למדעים", והוא אושר בממשלה ב-13 בספטמבר 1959. כך נוסדה האקדמיה למעשה ונתאפשר לה להתחיל בפעילותה. ב-27 בדצמבר 1959 נתכנסה הוועדה המכינה בראשותו של פרופ' מרטין בובר והכריזה על הקמת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. חבריה הראשונים היו חברי הוועדה המכינה.

ב-23 בפברואר 1960 התקיימה ישיבתה הראשונה של האספה הכללית של האקדמיה בהשתתפות ראש הממשלה דאז דוד בן-גוריון, והוא ישב בראשה. בישיבה נבחרו פרופ' מרטין בובר לנשיא האקדמיה ופרופ' אהרן קציר לסגן הנשיא.

עיגון מעמדה של האקדמיה הלאומית למדעים בחוק המדינה נעשה לאחר שוועדת השרים לענייני חקיקה הכינה, בשיתוף חברי האקדמיה פרופ' אהרן קציר ופרופ' גרשם שלום, הצעת חוק לאקדמיה. ב-14 ביוני 1961 אישרה הכנסת את "חוק האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תשכ"א-1961".

במרס 1962 נתפרסם ברשומות "תקנון האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים", לאחר שהאספה הכללית של האקדמיה אישרה אותו.

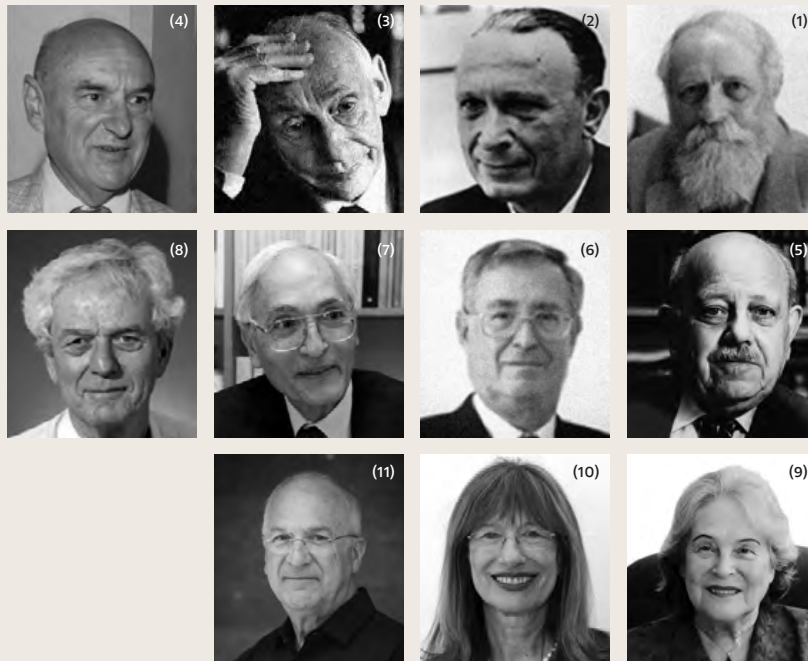
מטרות האקדמיה ותפקידיה

לפי חוק האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, התשכ"א–1961, על האקדמיה:

- 1 לרכז בתוכה כחברים מטובי אישי המדע תושבי ישראל
- 2 לייעץ לממשלה בסוגיות בעלות חשיבות לאומית בתחום המחקר והתכנון המדעי, לרבות במתן הערכות מצב לאומיות ביוזמת האקדמיה, ולהגיש דוחות וסקירות, וכן לייעץ ולתת מידע למשרדי הממשלה לפי פנייתם
- 3 לטפח ולקדם פעילות מדעית, לרבות פעילות מדעית בין-תחומית ופעילות מדעית בתחומי דעת חדשים
- 4 לקיים מגע עם גופים מקבילים בחוץ לארץ
- 5 לפעול בייצוג המדע הישראלי במוסדות ובכינוסים בין-לאומיים, מתוך תיאום עם מוסדות המדינה
- 6 לפרסם כתבים שיש בהם כדי לקדם את המדע
- 7 לעסוק בכל פעילות אחרת שיש בה כדי לשמש את המטרות האמורות

נושאי תפקידים בעבר ובהווה

נשיאי האקדמיה

(1) פרופ' מרטין בובר ז"ל 1960–1962 (2) פרופ' אהרן קציר ז"ל 1962–1968 (3) פרופ' גרשם שלום ז"ל 1968–1974
 (4) פרופ' אריה דבורצקי ז"ל 1974–1980 (5) פרופ' אפרים א' אורבך ז"ל 1980–1986 (6) פרופ' יהושע יורטנר
 1986–1995 (7) פרופ' יעקב זיו ז"ל 1995–2004 (8) פרופ' מנחם יערי 2004–2010 (9) פרופ' רות ארנון 2010–2015
 (10) פרופ' נילי כהן 2015–2021 (11) פרופ' דוד הראל 2021–

סגני נשיא

1993–1986	פרופ' נתן רוטנשטרייך ז"ל	2021–	פרופ' מרגלית פינקלברג
1986–1980	פרופ' יהושע יורטנר	2021–2015	פרופ' דוד הראל
1980–1974	פרופ' אפרים א' אורבך ז"ל	2015–2010	פרופ' ב"ז קדר
1974–1968	פרופ' אריה דבורצקי ז"ל	2010–2004	פרופ' רות ארנון
1968–1962	פרופ' גרשם שלום ז"ל	2004–1995	פרופ' חיים תדמור ז"ל
1962–1960	פרופ' אהרן קציר ז"ל	1995–1994	פרופ' מנחם יערי

יושבי ראש החטיבה למדעי הרוח

1989–1986	פרופ' אהרן ברק	2025–	פרופ' אבנר הולצמן
1986–1983	פרופ' נתן רוטנשטרייך ז"ל	2025–2019	פרופ' סרג'יו הרט
1983–1980	פרופ' דן פטינקין ז"ל	2019–2013	פרופ' יוסף קפלן
1980–1974	פרופ' נתן רוטנשטרייך ז"ל	2013–2007	פרופ' יוחנן פרידמן
1974–1969	פרופ' יהושע פראוור ז"ל	2007–2001	פרופ' ב"ז קדר
1969–1963	פרופ' אפרים א' אורבך ז"ל	2001–1995	פרופ' שאול שקד ז"ל
1962–1960	פרופ' גרשם שלום ז"ל	1995–1989	פרופ' יהושע בלאו ז"ל

יושבי ראש החטיבה למדעי הטבע

1992–1989	פרופ' יצחק שטיינברג ז"ל	2025–	פרופ' יוסף קוסט
1989–1986	פרופ' ישראל דוסטובסקי ז"ל	2025–2019	פרופ' ידין דודאי
1986–1980	פרופ' שמשון אברהם עמיצור ז"ל	2019–2013	פרופ' איתמר וילנר
1980–1974	פרופ' יגאל תלמי ז"ל	2013–2007	פרופ' רפאל משולם ז"ל
1974–1968	פרופ' ארנסט דוד ברגמן ז"ל	2007–2004	פרופ' אלכסנדר לויצקי
1968–1963	פרופ' אריה דבורצקי ז"ל	2004–2001	פרופ' דן שכטמן
1963–1960	פרופ' יואל רקח ז"ל	2001–1995	פרופ' רות ארנון
		1995–1992	פרופ' יעקב זיו ז"ל